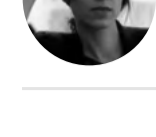

TEMA

Dramaturgija – fantomsko zanimanje, materijalizirana misao

Dramaturzi na radiju: tekst i zvuk

U vrijeme sve veće dominacije slike, radio je još uvijek tu da nas podsjeti na dragocjenost predanog slušanja, pomalo zaboravljenu vještinu koja ukazuje da je upravo slušanje jedan od presudnih elemenata za povezivanje sa sobom i drugima

Katja Crcić

24. studenoga 2023.

Foto: Nataša Ozmeć

Sve više radiopostaja u Europi odustaje od linearnog modela emitiranja i prebacuje sve svoje sadržaje isključivo u digitalni format. U tom smislu ni Dramski program Hrvatskog radija ne zaostaje previše – emisije koje se emitiraju linearno naknadno se unose u online slušaonicu u sklopu koje se nude i podcasti na koje se slušateljstvo može pretplatiti

Iako je zlatno doba radiofonije ostalo u prošlom stoljeću, radio je i dalje medij koji dopire do šireg sloja slušatelja, prilagođavajući se pritom novim tehnološkim kretanjima te nudeći zanimljivije i inspirativnije sadržaje. Od emitiranja prve hrvatske radiodrame 1927. godine, dramske su emisije pronašle svoje mjesto u programu Hrvatskog radija. Kolegij radiofonije danas je sastavni dio obrazovanja na BA razini pri Akademiji dramskih umjetnosti u Zagrebu, a njegova nositeljica, profesorica **Vedrana Vrhovnik**, i sama je dugogodišnja nagrađivana suradnica Dramskog programa Hrvatskog radija. Prije nekoliko mjeseci Dramski program je uputio i javni poziv dramaturzima za sve oblike suradnje, te je u tom smislu trajno otvoren.

Nives Madunić Barišić, glavna urednica, kaže da su se na taj potez odlučili, jer su do njih doprle informacije da ne uzimaju nove suradnike i da su zatvoreni za suradnju.

„To jednostavno nije točno. Nama su redatelji, pisci i dramaturzi kao vanjski suradnici uvijek dobrodošli. Svi naši urednici su po struci dramaturzi, a radio je mjesto gdje ukupnost svih dramaturških vještina i znanja može doći do izražaja u svom punom opsegu. Dramaturzi su ti koji čitaju tekstove, rade selekciju, sastavljaju repertoar, raspolažu budžetom tj. vode produkcijski dio posla, biraju redatelje s kojima žele surađivati, sudjeluju u oblikovanju glumačke podjele i radu na prilagodbi teksta, te na kraju odlučuju prihvaćaju li emisiju ili ne. To se uvelike razlikuje od položaja dramaturga u hrvatskim kazalištima, koji je jednostavno užasan – dramaturga gotovo da i nema, čime se tu profesiji potpuno obezvrjedilo i podcijenilo. U kazališnim produkcijama uglavnom ih se doživljava kao nepotrebne, a ukoliko nisu u simbiozi s nekim redateljem, u praksi su im sva vrata zatvorena. Osim toga, kazališta su znatno sklonija dramaturzima romana nego li uprizorenju izvornih dramskih tekstova, dok se u dječjem teatru neumorno recikliraju (pra)stari naslovi. Naša se kazališta uglavnom ponašaju kao da dramaturga i dramatičara ni nema.“

Onkraj *mainstreama*

Dina Vukelić, foto: Luka Mjeda

Slažem se s Madunić Barišić, sve o čemu govori sam i sama iskusila. Komparatistica, dramatičarka i dramaturginja **Dina Vukelić** navodi da radio ima specifičan status kao medij onkraj *mainstreama*, stoga se vrlo malo tekstova piše ciljano za radio, češće se dramski tekstovi pišu za izvedbu u kazalištu, a tek se naknadno adaptiraju za radio.

„To je donekle razumljivo“, kaže Vukelić,

„jer mnogima manjka iskustva u radu s tim medijem, potrebne su posebne vještine i praksa. Mnogi pisci nemaju redovitu naviku slušanja radija i dubljev upoznavanja s tim medijem, a i financije pritom igraju relevantnu ulogu. Honorari nisu veliki, a tantijerni za repriziranje više ne postoje. Dramski se program u tom smislu neprestano bori za poboljšanje uvjeta rada svih uključenih u stvaralačke procese.“

Vukelić spominje i recentni porast interesa za formu *podcasta*, što je polje u kojem i radio vidi prostor za širenje radijusa. *Podcast* Zapozorje kao i Fonoarhiva **RadioTeatra Bajsić i prijatelji** također su primjeri kreativnog razlištavanja ove umjetničke platforme koja već cijelo desetljeće okuplja brojne radijske, kazališne, glazbene i filmske autore i izvođače zainteresirane za istraživanje radijske umjetničke prakse u svom punom spektru – od radijskog programa, radiodrame i njezinih hibridnih oblika, pa do *sound arta*, audioknjiga i *soundwalka*. Neumorno razvijaju inovativne vrste umjetničkih intervencija u eteru, na kazališnoj sceni, u prirodi ili u sasvim neočekivanim prostorima izvedbe. Još uvijek se rado prisjetim njihovog *Soundwalka Nazorova* nastalog u suradnji s dramaturginjom **Jelenom Kovačić** i glazbenikom **Nenadom Kovačićem**, kao i magične *sound art* instalacije prema poemi *Jeziik ptica* koju su u vrijeme pandemije bili postavili u park-šumi Tuškanac. U to vrijeme to je bila jedna od rijetkih *offline* umjetničkih intervencija u javnom prostoru Zagreba, a nakon nje je uslijedilo druženje uz čaj od majčine dušice, što je dramaturški također osmislila idejna začetnica RadioTeatra, a danas njegova umjetnička ravnateljica – **Pavlica Bajsić Brazzoduro**. Medijem radija „zarazio“ ju je njezin otac, Zvonimir Bajsić, čija je karijera većim dijelom bila vezna uz taj medij. U svom intervjuu za *Večernji list* prisjetila se kako mu je još kao djevojčica pomagala s magnetofonskim trakama – ljubav prema radiju doslovno joj je „ostala u prstima“. Entuzijizam naspram radija kao medija uvelike osjeća i Vukelić, koja je također već puno desetljeće profesionalno vezana uz taj medij. Iza nje je osamnaest dramaturzacija za radio, te tri godine uredničko-dramaturške suradnje na emisiji **Krik**. Pitam je koje su specifičnosti pisanja dramskog teksta za radio i može li se uopće svaki dramski tekst adaptirati za taj medij.

Zakonitosti medija

„Uf, to je dobro pitanje. Baš sljedeći tjedan vodim tribinu na temu adaptacije. Ono što sam primijetila je da mnogo dramatičara razmišlja kroz slike, no vrlo rijetko kroz zvuk. Kad se piše za radio važno je čuti – glasove, atmosferu, udaljenost likova koji govore. Radio ima svoje zakonitosti. Primjerice ako neki lik ništa ne kaže u nekom prizoru, to na radiju znači da ga nema, no jednostavno ne postoji. Tretman zvuka ne smije biti banalan, no to je vještina koju se postepeno brusi. Informacije se ne plasiraju na isti način kao u kazalištu, primjerice važno je osloviti likove u pojedinim prizorima i slično. Godine rada na radiju za mene su bile izuzetno plodne i paralelizam više nalik pisanju za film nego li pisanju za kazalište. Osim toga, ekonomičnost je važna na više razina – to je specifično za radio kao medij.“

Emisije kao što su *Male forme* ili **Radio atelje** sklonije su otklonu od dramaturških pravila, eksperimentiranju sa zvukom, postdramskim, odnosom fikcije i zbilje, intertekstualnim. U njima se, pod uredničkim uhom **Katje Šimunić**, uglavnom emitiraju sadržaji koji odudaraju od tradicionalnog poimanja dramaturgije. S druge strane, emisija **Radio drama** primjer je klasičnog dramskog sadržaja, gdje pravila radija kao medija više dolaze do izražaja. O tome razgovaram s urednicom emisije, književnicom i dramaturginjom **Ladom Martinac Krajić**. Nakon deset godina koje je provela na radnom mjestu dramaturginje u Hrvatskom narodnom kazalištu u Splitu preselila se u Zagreb i započela radijsku karijeru. Pitam je kako je to do toga došlo.

„Zasitila sam se statičnosti rada u jednom teatru. Sporadična gostovanja redatelja u sklopu Splitskog ljeta nisu donosila dovoljno potrebne svježine i kreativnih izazova na tom radnom mjestu. S druge strane, dramaturški posao na radiju od samog mi je početka omogućio da samostalno oblikujem svoje radno mjesto, da ga učinim dinamičnim, slojevitim, zanimljivim, da koketiram s televizijom ako želim. Godine rada na radiju za mene su bile izuzetno plodne i kreativne, znala sam zašto dolazim na posao, veselio me.“ – kaže Martinac Krajić.

Tome svjedoče priznanja koja je osvojila na polju dramske adaptacije, radijske dokumentaristike i pisanja za djecu. Ističe svoj rad na dramaturzijama velikih klasičnih romana (*Mrtve duše*, *Ana Karenjina*, *Sajam taštine*, *Gospođa Bovary*) što su za nju bili pravi dramaturški izazovi, zatim angažman na projektu *Radio bisernica* (zbirke CD-ova za osnovne i srednje škole) koji se s tehnološkim mijenama pretopio u suradnju s Carnetom na čijim je stranicama učenicima i učiteljima danas stalno dostupno preko stotinjak radiodramskih djela. Važno je spomenuti i dokumentarnu trilogiju o povijesti Dramskog programa Hrvatskog radija (*I ostat će zvuk*) koju je realizirala s ton majstoricom **Marijom Pečnik Kvesić**, a koja je doživjela i svoju TV-verziju. U više od dva desetljeća njezinog radnog vijeka uočava da se broj stalno zaposlenih u Dramskom programu prepolovio.

Uvjeti rada

„Ljudi odu u mirovinu i to se radno mjesto jednostavno zatvori. A velika je razlika imate li primjerice tri različita redatelja na raspolaganju, kao danas, ili osam, kao kad sam ja započela s radom. To danas donekle kompenziramo vanjskim suradnicima.“

No promijenili su se i uvjeti rada na pojedinim produkcijama, sve se silno ubrzalo. O tome razgovaram s dramaturginjom i dramatičarkom **Kristinom Kegljen**, urednicom emisije **Radio igra**:

„Uglavnom isti dan imamo i probu i snimanje, što je prilično naporno, a ponekad i nepredvidljivo, jer u tih sedam, osam sati treba odraditi sve. Potom slijedi nekoliko dana montaže i to je to. Prije su se probe znale odvijati danima prije samog snimanja. No tada su postojali uvjeti da se sve uključene adekvatno honorira za njihov rad. Danas to više nije slučaj, stoga cijeli proces uvelike ovisi o dovitljivosti i vještini redatelja da u tako kratkom vremenu iz teksta i glumaca izvuku maksimum.“

Kegljen također naglašava da sve više radiopostaja u Europi odustaje od linearnog modela emitiranja i prebacuje sve svoje sadržaje isključivo u digitalni format. U tom smislu ni Dramski program Hrvatskog radija ne zaostaje previše – emisije koje se emitiraju linearno naknadno se unose u *online* slušaonicu u sklopu koje se nude i *podcasti* na koje se slušateljstvo može pretplatiti. Kako *podcasti* zahtijevaju registraciju, dobar su pokazatelj kontinuiranog rasta interna slušatelja. Kegljen je ove godine bila u Berlinu kao članica žirija jednog od najuglednijih međunarodnih radijskih festivala, Prix Europa:

„Imala sam priliku slušati nevjerojatno dobre podcaste iz Norveške, Švedske, Češke – ja ih zovem Radio Netflix. No moram naglasiti da po kvaliteti produkcije i spektru tema koje obrađujemo mi nimalo ne odskraćemo od kolega iz Europe, pa čak i onih koji raspolažu znatno većim budžetima.“

Na to se nadovezuje i Madunić Barišić:

Foto: Dramski program HRT-a

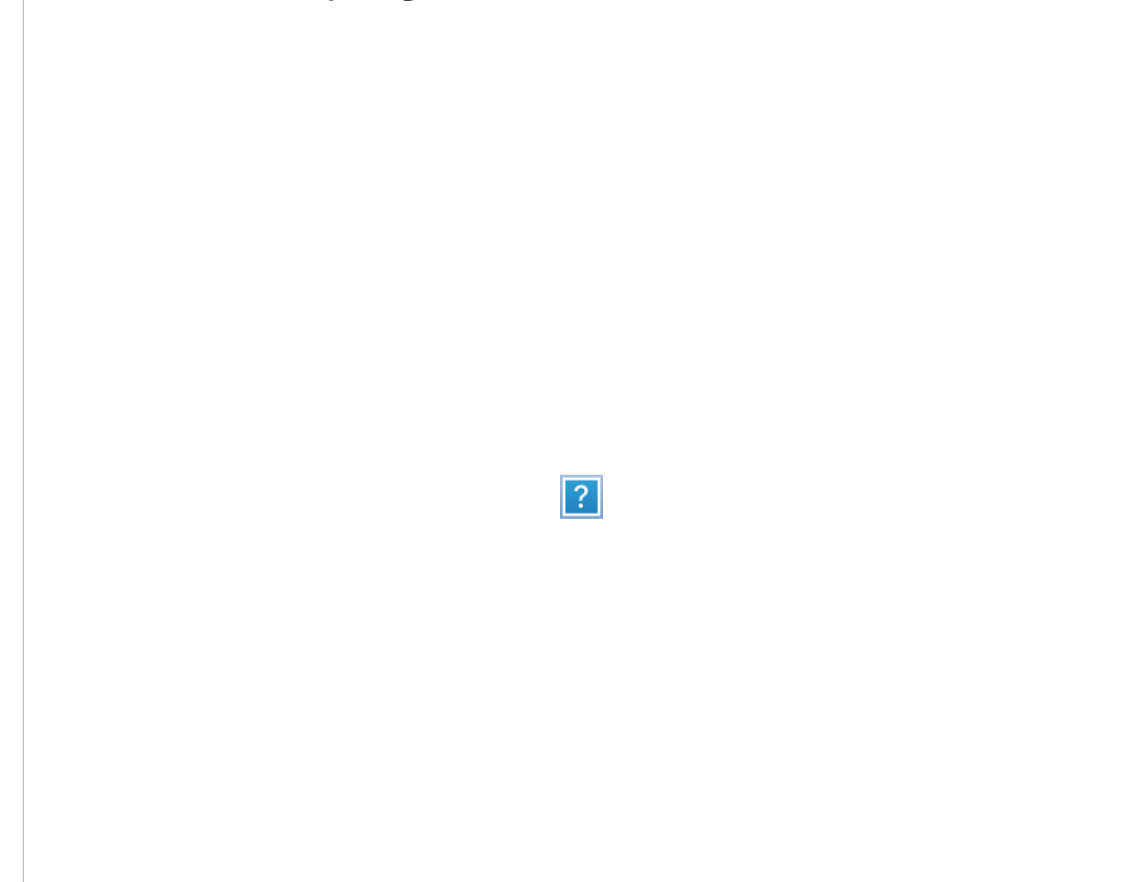

Foto: Iva Srncec Hamer

„Samo ako pogledate recentne nominacije za Nagrade hrvatskog glumišta vidjet ćete da naš dramski program ima kvalitetniji repertoar od većine hrvatskih kazališta. Razlog tome je što zaista predano pratimo vrijeme u području suvremenog dramskog pisma te dobitnike Nagrade Marjin Držić, a oni koje zanima adaptacija drugih književnih sadržaja kod nas lako dobiju prostor za rad. Dramski program Hrvatskog radija u zadnja dva desetljeća redovito osvaja sve relevantne nagrade na najuglednijim međunarodnim festivalima, što je nepobitna potvrda vrijednosti našeg rada.“ – zaključuje.

U vrijeme sve veće dominacije slike, radio je još uvijek tu da nas podsjeti na dragocjenost predanog slušanja, pomalo zaboravljenu vještinu koja ukazuje da je upravo slušanje jedan od presudnih elemenata za povezivanje sa sobom i drugima. Radijska umjetnost ove vrste blagotvorna je oaza čiji sadržaji zahtijevaju koncentraciju i koncentraciju, vještine nasušno potrebne kako u kafoniji svakodnevice ne bismo izgubili pristup magičnom i primordijalnom poimanju zvuka – našeg prvog i posljednjeg kontakta sa svijetom.

Na ovim poveznicama pročitajte prethodna četiri teksta iz serijala o dramaturgiji:

Dramaturgija – jučer, danas, sutra

Kazališna dramaturgija – izazovi u praksi

Radii politički teatar ili radii teatar politički

Pedagoški aspekti dramaturgije: predstave i filmovi za djecu i tinejdžere

Plesna dramaturgija: misliti ili iskusiti

„Serijal tekstova „Dramaturgija – fantomski posao, materijalizirana misao“ objavljuje se uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije.

Katja Crcić (Split, 1982.) spisateljica je, prevoditeljica i dramaturginja

dramaturgija - fantomski posao materijalizirana misao

dramaturgija – fantomski posao

dramaturgija – fantomsko zanimanje

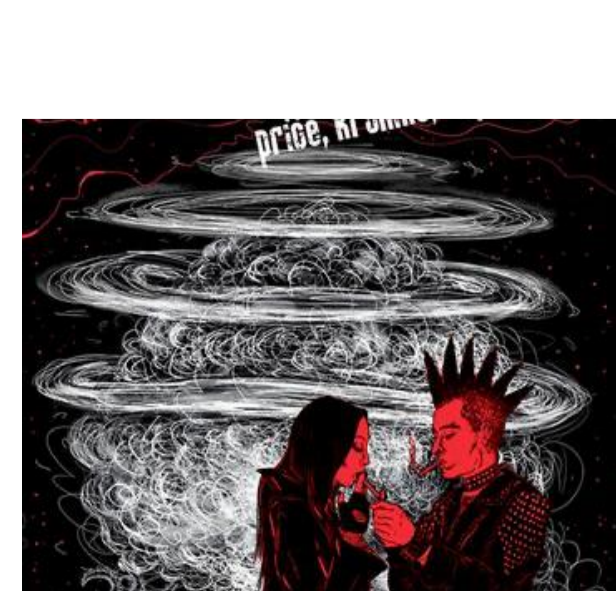
dramaturzi na radiju

katja grčić

kritika

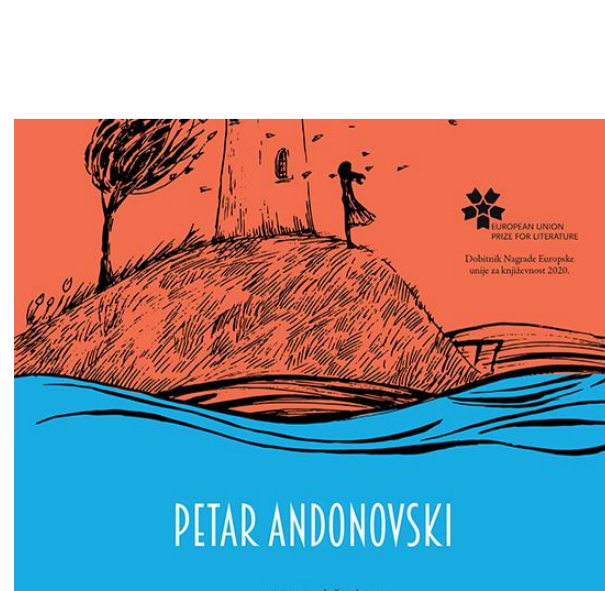
radio-drama

Tema

Gori politička korektnost nasrid Vinkovaca

Pablo Šrdanović

Žene, stranci i ostale fobije patrijarhata

Ana Marić

Deformirani umjetnik iz mesnice

Patrik Gregurec

Kalendar

prosinac 2023

NED 3. studenoga @ 9:00 -18. prosinca @ 18:00

10 Javni poziv za dodjelu Nagrade za dramsko djelo „Marin Držić“ za 2023. godinu

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar

Pretplatite se na kalendar